

Bruno Latūrs (*Latour*)

**«Tev nebūs sastindzināt tēlu!» –
kā nepārprast zinātnes un reliģijas debates**

Pēc teksta Bruno Latour, «Thou Shall Not Freeze-Frame,» Or How Not to Misunderstand the Science and Religion Debate, kas ir nodaļa grāmatā

On the Modern Cult of the Factish Gods

«Tev nebūs sastindzināt tēlu!»

Latūrs piedāvā vēl vienu «bausli»

- *Thou Shall Not Freeze-Frame*

Tev nebūs «apstādināt kadru»!

- *Tu ne fixeras point l'image**

«Tev nebūs sastindzināt tēlu!»

«Tev nebūs nofiksēt skatu uz attēlu!»

Bauslis aizliedz padarīt attēlu stīvu/pastāvīgu, tādējādi radot «elku»?

* Šo tekstu Latūrs rakstījis angļiski, bet lekcijās franciski frāze skan šādi

«Tev nebūs sastindzināt tēlu!»

Aizliegums nofiksēt, apturēt, apstādināt tēlu vienā, sastingušā, materializētā, objektivizētā formā — atdalīt to no mediāciju ķēdes, kas tam piešķir dzīvību

Brīdinājums par intelektuālu ieradumu apturēt procesu kādā ērtā brīdī — līdzīgi kā uzņemot fotoattēlu — un tad kļūdaini noturēt šo statisko attēlu par visu patiesību

Piemērs: izņemt zinātnisku faktu no laboratorijas un pasniegt kā fiksētu patiesību, ignorējot komplicēto izpētes procesu, kas aiz tā slēpjas

«Tev nebūs sastindzināt tēlu!»

Izpratne un patiesība rodas dinamiskā procesā, nevis apstājoties fiksētā punktā, lai paziņotu:

- “Lūk, kas tas ir.”

Patiesība nav dota reizi par visām reizēm, bet gan tiek pastāvīgi uzturēta, pārspriesta un rekonstruēta

Tas attiecas ne tikai uz zinātni, bet arī uz politiku, reliģiju un citiem sabiedriskās eksistences veidiem

Mūsdienu cilvēki zinātni sastindzina ideoloģijā (scientismā), bet reliģiju — māņticībā, tādējādi pārprotot abus

«Tev nebūs sastindzināt tēlu!»

Lai arī zinātne un reliģija nav viens un tas pats, taču to struktūra ir daudz līdzīgāka, nekā mūsdienās mēdz uzskatīt, it īpaši, ja ņemt vērā to, kā abas šīs jomas tiek pārprastas

Gan zinātne, gan reliģija ir darbībā notiekošas prakses, nevis fiksēti apgalvojumu vai ticības pārliecību kopumi

Abās jomās notiek nepārtraukti transformācijas, interpretācijas un atjaunošanas procesi

Gan zinātne, gan reliģija ir dzīvas, performatīvas prakses — to mērķis nav turēties pie fiksētām patiesībām, bet gan kopt jēgu laika gaitā

«Tev nebūs sastindzināt tēlu!»

- Zinātnē: zināšanas tiek iegūtas, izmantojot eksperimentus, instrumentus, debates, atkārtojumus — noteikti ne ar vienreizēju fakta konstatēšanu
- Reliģijā: arī ticība nenožīmē piekrišanu sastingušai doktrīnai, fiksētai dogmai, bet gan dzīvus pieredzes veidus, procesus, kas raisās laika gaitā

Abos gadījumos, ja process tiek «sastindzināts» — apturēts vienā brīdī, paziņojot, ka šī ir galīgā patiesība, — tad tiek nokauta pati kustība, kas tam piešķir jēgu

Abos gadījumos kļūda ir viena un tā pati: rezultāti tiek sajaukti ar procesu, bet apgalvojumi — ar attiecībām

Runas akts/darbība (*speech-act*) (99.-101. lpp.)

Reliģiskas runas problemātika – rakstot, var pazaudēt pašu aprakstāmo fenomenu

Tāpēc autors rakstīs lekciju vai «sprediķi» – ar mērķi pielietot runas-darbības/akta (*speech-act**) valodas teoriju

*Runa-darbība/akts – darbība, kas īstenota caur runāšanu (vai rakstīšanu), nevis caur fizisku iedarbību. Attiecīgo hermenētikas teoriju attīstījuši Džons Ostins (Austin), arī Džons Serls (Searle)

Autors salīdzinās reliģisku runu-darbību ar zinātnes runu-darbību

Autors norāda, ka pats nav nedz sprediķotājs, nedz teologs, nedz reliģijas filozofs, nedz arī īpaši dievbijīgs vīrs, kaut arī audzināts kā katolis (tomēr nespēj ar saviem bērniem runāt par to, ko svētdien dara baznīcā – runāt par reliģiju vairs nav labais tonis)

Reliģijas jomā runās nevis no autoritātes, bet gan no šādas «vājuma» pozīcijas

Runas akts/darbība (*speech-act*)

Toties ir eksperts zinātnes prakšu interpretācijā – analogiski runas-darbības teorijai, kartēt «izteicamības nosacījumus» dažādās aktivitātēs, kuras mūsu kultūrās izdibina patiesību

Tomēr šinī gadījumā autors spiests izteikties «religiozi», jo to pieprasa pats runas veids reliģijas jomā – izraisīt pieredzi

Autora nodoms nav kritizēt reliģiju

Vispār nenodarbosies ar jautājumu par zinātnes un reliģijas patiesumu

Viņu drīzāk interesē patiesības paušanas praktiskie nosacījumi

Runāt par reliģiju (no ārpusēs), runāt no reliģijas (iekšpusēs) (101.-104. lpp.)

Reliģija nerunā *par* lietām, bet gan *no* lietām – būtnēm, aģentiem, situācijām, substancēm, attiecībām, pieredzēm, – kas ir ļoti jutīgas pret veidiem, kā par tām runā

- Vai nu šie runas veidi pārnēs to garu, no kura tie runā, un tos var saukt par patiesiem, uzticamiem, pārbaudītiem, pieredzētiem, pašpārbaudāmiem,
- vai arī tie neatspoguļo, neizpilda, nepārnēs to, no kā tie runā, un nekavējoties, bez jebkādas inerces, tie sāk melot, sabrukt, zaudēt sakaru ar to, uz ko tie atsaucas, zaudēt jebkādu pamatu
- Vai nu tie izdibina to garu, ko pauž, un ir patiesi,
- vai arī nē, kļūstot vēl sliktāki par nepatiesiem – par nebūtiskiem, parazitiskiem

Runāt par reliģiju, runāt no reliģijas

Tas pat nav raksturīgi tikai reliģiskai runai

Ir arī ikdienas runas formas, kuras tiek vērtētas

- nevis pēc to atbilstības kādam lietu stāvoklim,
 - bet gan pēc mijiedarbības kvalitātes, ko to izteikšanas veids rada
-
- Viena lieta ir in-formatīva runa,
 - cita lieta ir trans-formatīva runa

Runāt par reliģiju, runāt no reliģijas

Frāze

«Vai tu mani mīli?»

- netiek vērtēta pēc tās oriģinalitātes — kas var būt banālāks, triviālāks, garlaicīgāks, atkārtotāks? —
- bet gan pēc transformācijas, ko tā izraisa gan klausītājā, gan runātājā

kairos

Kā tiek pārvirzīta uzmanība? (104.-110. lpp.)

Trīs svarīgi vārdi:

- «tuvums»
- «klātbūtne/tagadne»
- «transformācija»

(par tiem bija runa arī mīlestības diskursā iepriekš)

Divi «kārdinājumi»

- atteikšanās no transformācijas, kas nepieciešama, lai šis runas akts funkcionētu
- vērst mūsu uzmanību uz tālo, nevis uz tuvo un tagadējo

Kā tiek pārvirzīta uzmanība?

«Vienkārši sakot, bet cerams, ka ne pārāk provokatīvi: ja, dzirdot par reliģiju, jūs pievērsāt uzmanību tālajam – augšējam, pārdabiskajam, bezgalīgajam, attālam, transcendentajam, mistiskajam, miglainajam, augstākajam, mūžīgajam, – tad visticamāk, ka jūs pat neesat sākuši apzināties to, kur reliģiskā runa mēģina jūs iesaistīt» (105. lpp.)

Kā tiek pārvirzīta uzmanība?

Tāpat kā mīlnieku sarunai vajadzētu transformēt iesaistītos,

- padarot tos tuvus un klātesošus,
- nevis atstāt iztukšotus,

arī reliģiskajiem runas veidiem vajadzētu vest klausītāju un arī runātāju pie tādas pašas tuvības un atjaunotas klātbūtnes sajūtas

Pretējā gadījumā tie ir sliktāki par bezjēdzīgiem

Kā tiek pārvirzīta uzmanība?

«Ja reliģiskās lietās jūs piesaista tālais, mistiski šifrētais, tad jūs esat prom: jūs burtiski neesat ar mani; jūs paliekat neziņā. Jūs padarāt par meliem to, par ko es jums atkal dodu iespēju dzirdēt» (105.-106. lpp.)

Kā tiek pārvirzīta uzmanība?

Uzmanības pārvirzīšanā var palīdzēt «dubultklikšķa komunikācijas» (*double-click communication*)* apzināšanās

* Dubultklikšķa komunikācija – iedomāta perfekta, caurspīdīga, no konteksta brīva informācijas nodošana

Kā divreiz noklikšķināt datorpeli

Acumirkļi atveras fails — nekādas interpretācijas, nekādas divdomības, nekādas piepūles

Tikai tīra un tūlītēja piekļuve nozīmei

Kā tiek pārvirzīta uzmanība?

Pielietojot komunikācijai starp cilvēkiem, dubultklikšķis nozīmē apmēram šo:

- Sūtītājs iepakoj informācijas vienību (piemēram, zinātnisku faktu)
- Saņēmējs to uzreiz saprot tieši tā, kā paredzēts
- Nekādi kultūras, vēstures, politikas faktori, nekādas interpretācijas netraucē saprašanu
- Komunikācija ir "mehāniska" un "neitrāla"

Kā tiek pārvirzīta uzmanība?

Latūrs uzskata šo ideju par mītu — īpaši dominējošu zinātniskās un birokrātiskās institūcijās

Reālā komunikācija nekad nav tāda: tajā vienmēr ir nepieciešama tulkošana, pārinterpretēšana, sarunāšanās, rūpes, konteksts

Nozīme nekad netiek vienkārši «pārnesta»

Tā katru reizi ir jāatjauno, jāpārveido

Fakti nekad nerunā paši par sevi

Kā tiek pārvirzīta uzmanība?

Ja izmantot šādu kritēriju, lai novērtētu reliģiskas runas kvalitāti, tā kļūs tikpat bezjēdzīga, tukša, garlaicīga un atkārtotīga kā neīsta atzišanās mīlestībā

Kad Jaunava Marija dzird erceņģeļa Gabriēla sveicienu, viņa tiek tādā mērā transformēta, ka paliek stāvoklī ar Pestītāju un šo atkal kļūst klātesošā pasaulei

Šis noteikti nav dubultklikšķa komunikācijas gadījums!

Jautāt, kas bija Marija, pārbaudīt, vai viņa tiešām bija Jaunava, iztēloties veidu, kā viņa tika apaugļota ar spermātiskiem stariem, noskaidrot, vai Gabriēls ir vīriešu vai sieviešu dzimtes – tie ir dubultklikšķa jautājumi

Tie novirza no saprašanas pieredzes šeit un tagad, prom no šī stāsta nozīmes

Kā tiek pārvirzīta uzmanība?

Ne jau ka šādi jautājumi būtu bezdievīgi vai pat iracionāli
Tādus jautājumus uzdot vienkārši nozīmē kategorijas kļūdu
Tie ir tik bezjēdzīgi, ka tos nav vērts mēģināt atbildēt

Ne tāpēc, ka tie noved pie neizdibināmām mistērijām, bet gan
tāpēc, ka to idiotisms liek tiem radīt neinteresantas un pilnīgi
bezjēdzīgus mistērijas

*«Vienīgais veids, kā saprast tādus stāstus kā Marijas Pasludināšanu, ir
tos atkārtot, tas ir, vēlreiz izrunāt Vārdu, kas klausītājā rada tādu pašu
efektu, proti, tādu, kas impregnē ar atjaunotas klātbūtnes dāvanu. Šeit un
tagad es esmu jūsu Gabriēls, citādi jūs nesaprotat ne vārda no tā, ko es
saku, un esmu blēdis» (107. lpp.)*

Kā tiek pārvirzīta uzmanība?

- Vai nu stāsts tiek atkārtots tā sākotnējā efektīvajā veidā,
- vai arī tā vēstījumam tiek piekabināti muļķīgi paskaidrojoši jautājumi, ar ko tas tiek padarīts par meliem, sagrozīts līdz nepazīšanai

Mēģinot nonākt pie «precīzas» nozīmes, stāsts tiek deformēts, pārvērsts absurdā priekšstatā

Kā tiek pārvirzīta uzmanība?

Stāsts arī nav jāuzlūko kā nepamatots, iracionāls – tādā nozīmē, kādā reliģiju reizēm cenšas pasargāt no racionalitātes (fideisms)

Drīzāk

- racionalitātes nekad nav par daudz,
- zinātne nepazīst robežu, un
- reliģiskā runā nav absolūti nekā mistiska vai pat iracionāla, izņemot mākslīgi radītās mistērijas, uzdodot nepareizus jautājumus nepareizā veidā un tonalitātē – par pilnīgi saprātīgiem cilvēku transformējošiem argumentiem

Kā tiek pārvirzīta uzmanība?

Atšķirt divu veidu mistērijas

- viena, kas attiecas uz izplatītajiem sarežģītajiem un smalkajiem veidiem, kā izrunā mīlestības vārdus, lai tie būtu efektīvi – un tā patiešām ir spēju mistērija, iemaņa, tāpat kā labs teniss, laba dzeja, laba filozofija, vai varbūt sava veida muļķība
- un otra, pilnīgi mākslīga mistērija, ko izraisa divu dažādu izrunāšanas veidu sadursme

Kā tiek pārvirzīta uzmanība?

Tieši šo divu mistēriju sajukums liek cilvēku balsīm ietrīsēties, kad viņi runā par reliģiju,

- vai nu tāpēc, ka viņi vēlas, lai nebūtu nekādas mistērijas (un tas ir labi, jo tādas tāpat nav),
- vai arī tāpēc, ka viņi domā, ka skatās uz kādu šifrētu ziņojumu, kas jāatšifrē, izmantojot kādu ezotērisku atslēgu, ko prot izmantot tikai adepti

Kā tiek pārvirzīta uzmanība?

Taču reliģiskajā runā nav nekā apslēpta, nekā šifrēta, nekā ezotēriska, nekā savāda: to vienkārši ir grūti īstenot darbībā; tā ir vienkārši nedaudz smalka; tai nepieciešama praktizēšana; tai nepieciešama liela rūpība; tā varētu glābt tos, kas to izrunā

Sajaukt runu, kas transformē vēstnešus, ar runu, kas nodod vēstījumus – šifrētus vai nē, – nav racionalitātes pierādījums

Tas ir vienkārši idiotisms, ko dubulto neticība

Kā tiek pārvirzīta uzmanība?

Reliģijai nav nekāda sakara ar subjektivitāti, transcendenci, iracionalitāti

Un pēdējais, kas reliģijai ir vajadzīgs, ir tolerance no atvērti domājošu un žēlsirdīgu intelektuāļu puses, kuri vēlas patiesajiem, bet sausajiem zinātnes faktiem pievienot dziļu un burvīgu dvēseles papildinājumu, ko sniedz eksotiskās reliģiskās izjūtas

Kā tiek pārvirzīta uzmanība?

Latūrs iestājas pret zinātnes un reliģijas attiecības noskaidrošanas debatēs pārstāvētajām pieejām,

kurās cenšas risināt strīdu tā,

- it kā pastāvētu viens vienots domēns, ko dalīt divās daļās,
- vai it kā divi vienlīdz svarīgi domēni – dabiskais un pārdabiskais – būtu jānovieto līdzās
- vai arī no vienas vai otras puses pārņemt visu domēnu

Kā tiek pārvirzīta uzmanība?

Latūrs uzskata, ka šie strīdi — neatkarīgi no tā, vai pastāv viens vai divi domēni, vai tās ir hegemoniskas vai paralēlas, vai tie ir polemiski vai miermīlīgi — ir vienlīdz apšaubāmi šāda iemesla dēļ:

Tie visi pieņem, ka zinātnei un reliģijai ir līdzīgi, kaut arī atšķirīgi mērķi attiecībā uz teritorijas sasniegšanu un apdzīvošanu — vai nu šajā, vai kādā citā pasaulē

Latūrs gluži pretēji uzskata, ka starp abiem domēniem nav nekāda saskares punkta

Tāpat kā, piemēram, lakstīgalām un vardēm nav jāiesaistās jebkāda veida tiešā ekoloģiskā konkurencē

Kā tiek pārvirzīta uzmanība?

Tomēr Latūrs nesaka, ka zinātne un reliģija ir nesamērojamas — jo viena aptver objektīvo, redzamo pasauli, bet otra aptver neredzamo, subjektīvo vai transcendentu pasauli

Viņš saka, ka pat to nesamērojamība būtu kategoriska kļūda lemesls ir tāds, ka nedz zinātne, nedz reliģija neatbilst pat pamata aīnai, kas ļautu tās nostādīt aci pret aci, tas ir, pietiekami attiecībās, lai tās varētu uzskatīt par nesamērojamām

Kā tiek pārvirzīta uzmanība?

«Nedz reliģija, nedz zinātne īpaši neinteresējas par redzamo: tieši zinātne ir tā, kas aptver tālino un atstato; bet, kas attiecas uz reliģiju, tā pat nemēģina neko *aptvert*»

(110. lpp.)

Zinātne un reliģija – maldīšanās komēdija

(110.-112. lpp.)

Reliģija vispār nemēģina sasniegt nekādu «viņpusi», bet gan attēlot tā klātbūtni, ko noteiktā tehniskā un rituālā izpratnē sauc par «iemiesoto Vārdu» –

pateikt vēlreiz, ka tas ir šeit – dzīvs – un nevis tur, tālu prom, miris

Reliģija nemēģina kaut ko apzīmēt, bet gan runāt no jauna stāvokļa, ko tā izraisa ar savu runāšanas veidu, savu runas manieri

Zinātne un reliģija – maldīšanās komēdija

Zinātnei, savukārt, nav nekāda sakara ar redzamo, tiešo, nepastarpināto, taustāmo vai ikdienas veselā saprāta stabilajiem «faktiem»

Gluži pretēji:

zinātne veido ārkārtīgi garus, sarežģītus, pastarpinātus, netiešus un izsmalcinātus ceļus, lai sasniegtu pasaules (daudzskaitlī), kas ir neredzamas –

jo ir pārāk mazas, pārāk tālas, pārāk iespaidīgas, pārāk lielas, pārāk dīvainas, pārāk pārsteidzošas, pārāk pretintuitīvas –

izmantojot instrumentu sistēmas, aprēķinus un modeļus

Zinātne un reliģija – maldīšanās komēdija

Tikai ar laboratoriju un instrumentu tīklu palīdzību var iegūt tās garās referenciālās ķēdes, kas maksimizē divas pretējās iezīmes – mobilitāti (jeb pārnesšanu) un nemainību (jeb konstanti), kas kopā veido in-formāciju

Praktiskā zinātne darbībā ir vēl tālāk no dubultklikšņa komunikācijas nekā reliģija

Sagrozišana; pārveidošana; pārkodēšana; modelēšana; tulkošana: katra no šīm radikālajām starpniecībām ir nepieciešama, lai iegūtu uzticamu un precīzu informāciju

Zinātne un reliģija – maldīšanās komēdija

Ja zinātne būtu informācija *bez* pārveidošanas, mēs joprojām būtu pilnīgā neziņā par lietu stāvokli tālumā no šeit un tagad

Dubultklikšņa komunikācija vēl mazāk atspoguļo informācijas pārveidošanu zinātniskos tīklos, nekā reliģisku runas-aktu neparasto spēju pārveidot iesaistītos

Zinātne un reliģija – maldīšanās komēdija

«Kāda maldīšanās komēdija! Iestudējot debates starp zinātni un reliģiju, īpašības vārdi gandrīz precīzi apmainās vietām: tieši zinātne iesniedzas neredzamajā pasaulē viņpus, tieši tā ir garīga, brīnumaina, dvēseli piepildoša un pacilājoša; un tieši reliģija būtu jākvalificē kā lokāla, objektīva, redzama, ikdienišķa, nebrīnumaina, atkārtojama, nepakļāvīga un robusta» (111. lpp.)

Zinātne un reliģija – maldīšanās komēdija

Fabulā par zinātniskā truša un reliģiskā bruņurupuča sacīkstēm divas lietas ir pilnīgi nereālas – trusis un bruņurupucis

Reliģija pat nemēģina sacensties pēc zināšanām par viņpusi, bet gan cenšas lauzt visus domāšanas paradumus, kas vērš mūsu uzmanību uz tālo, uz promesošo, uz pārpasauli, lai atgrieztu uzmanību atpakaļ uz iemiesoto, uz iepriekš pārprastā un sagrozītā atjaunotu klātbūtni, uz vārdiem, kas nes glābšanu

Zinātne un reliģija – maldīšanās komēdija

Zinātne neko precīzi neaptver *tiešā* veidā, bet savu precizitāti, savu pamatotību, savu patiesības nosacījumu iegūst lēnām, ejot garu, riskantu un sāpīgu starpniecības apkārtceļu: caur eksperimentiem, nevis pieredzi; laboratorijām, nevis ikdienas veselo saprātu; teorijām, nevis redzamību

Kad zinātne iegūst patiesību, tas notiek prātu mulsinošu transformāciju ceļā no viena medija uz nākamo

Zinātne un reliģija – maldīšanās komēdija

«Tādējādi pat izveidot skatuvi, kurā varētu atklāties dziļā un nopietnā ‘zinātnes un reliģijas attiecību’ problēma, jau būtu mānīšanās – lai neteiktu farss, – kas sagroza zinātni un reliģiju līdz nepazīšanai»

(112. lpp.)

Zinātne un reliģija – maldīšanās komēdija

Vienīgā «protagoniste», kura varētu sapņot par muļķīgo ideju sarīkot sacīkstes starp trusi un bruņurupuci, lai pēc tam izlemtu, kurš pār kuru dominē, vai izdomāt vēl dīvainākas diplomātiskas vienošanās starp abām iesaistītajām pusēm, ir dubultklikšņa komunikācija

Tikai viņa, ar dīvaino pieņemumu par (informācijas par to, kas ir tālu) pārņemšanu *bez* pārveidošanas, varētu sapņot par šādu konfrontāciju, kas kropļotu

- gan rūpīgo zinātnes praksi,
- gan rūpīgo personu veidojošas reliģiskās runas atkārtotību

Zinātne un reliģija – maldīšanās komēdija

Tikai viņa (dubultklikšķa komunikācija) var padarīt gan zinātni, gan reliģiju nesaprotamu,

- vispirms, attiecībā uz zinātni, sagrozot uz tiešu, vienkāršu un neproblemātisku redzamā aptveršanu to, kas patiesībā ir vienmēr pastarpināta un netieša piekļuve neredzamajam caur zinātnieku smago darbu
- pēc tam liekot reliģijai atteikties no tās mērķa vienmēr no jauna pasludināt savu vēsti, tā vietā piedēvējot tai vēršanos uz neredzamo viņpasauli, kuru reliģijai nav nedz aprīkojuma, nedz kompetences, nedz autoritātes, nedz spēju aizsniegt un vēl jo mazāk aptvert

Skumja maldīšanās komēdija, kas racionālisma pieņemšanu padarījusi gandrīz neiespējamu, jo tas nozīmētu ignorēt zinātnes darbību pat vēl vairāk nekā reliģijas mērķus

Divi dažādi veidi, kā sasaistīt apgalvojumus vienu ar otru (112ff. lpp.)

Autora nodoms ir pārvietot lasītāju no viena pretstata (starp zinātni un reliģiju) uz citu pretstatu – starp diviem objektivitātes veidiem

Pirmā veida pretstats ir nostādījis

- zinātni, kas definēta kā redzamā, tuvā, bezpersoniskā, izzināmā aptveršana

pret

- reliģiju, kurai it kā vajadzētu nodarboties ar tālo, neskaidro, mistisko, personisko, nenoteikto un neizzināmo

Divi dažādi veidi, kā sasaistīt apgalvojumus
vienu ar otru

Šo mākslīgo pretstatu autors vēlas aizstāt ar citu –
pretstatu starp

- garajām un pastarpinātajām zinātnes
referenciālajām ķēdēm, kas ved uz tālo un
neklātesošo,
- un meklējumiem pēc tuvā un tagadējā
reprezentācijām reliģijā

Divi dažādi veidi, kā sasaistīt apgalvojumus vienu ar otru

Turklāt, ignorējot zinātnes un reliģijas *plūstošo* raksturu, mēs esam pārvērtuši jautājumu par to attiecībām par pretstatu starp

- zināšanām un
- ticību,

pretstatu, kuru mēs pēc tam uzskatām par nepieciešamu

- vai nu pārvarēt («pieklājīgi atrisināt»),
- vai arī varmācīgi izplest

Divi dažādi veidi, kā sasaistīt apgalvojumus vienu ar otru

Latūrs tā vietā argumentē, ka

- šādi saprasta ticība ir reliģijas karikatūra,
- tāpat kā šādi saprasta zināšana ir zinātnes karikatūra

Ticība tiek modelēta pēc maldīga priekšstata par zinātni

It kā būtu iespējams uzdot jautājumu

- «Vai jūs ticat Dievam?»

tādā pašā veidā kā

- «Vai jūs ticat globālajai sasilšanai?»

Divi dažādi veidi, kā sasaistīt apgalvojumus vienu ar otru

Dieva eksistences gadījumā nav neviena instrumenta, kas ļautu virzīties tālāk jautājuma noskaidrošanā

Savukārt globālās sasilšanas jautājums ir par parādību, kas ar neapbruņotu aci ir vēl neredzamāka par Dievu, jo tās aizsniegšanai mums ir jāizmanto satelītattēlus, datorsimulācijas, Zemes atmosfēras nestabilitātes teorijas, augststratosfēras ķīmiju utt.

- Ticība nav kvazi-zināšana *plus* ticības lēciens uz vēl tālāko
- Zināšana nav kvazi-ticības jautājums, uz kuru varētu atbildēt, tieši skatot lietas tuvumā

Divi dažādi veidi, kā sasaistīt apgalvojumus vienu ar otru

Pa starpu autors vēl ilustrē savu pieeju ar interpretācijas piemēriem

- no zinātnes (viņa drauga laboratorija, kurā veic eksperimentus ar žurku smadzeņu neironu izolēšanu un mērīšanu) un
- no reliģiskās tēlotājmākslas (Fra Andželiko freska «Marijas pasludināšana», Karavadžo glezna «Emmausas vakariņas», Šampanas Filipa glezna «Sv. Veronikas plīvurs», bojātā «Pieta» skulptūra)